

Heemkring Haaltert

Sekretariaat : Diepeweg 15 - 9450 Haaltert

Bijlage Mededelingen HK Haaltert.
3° jaargang-nr 2-Kantnummer.

1983

VAN DE REDAKTIE....

Mededelingen nr 1, was niet helemaal zoals het hoorde!
Door een samenloop van onvoorziene omstandigheden
kregen wij eerder een "slordig" produkt.
Onze verontschuldigingen hiervoor en wij beloven...enz.

Na een enorme inzet van heel wat Df- en HK mensen is het
speciaal kantnummer klaar en verschijnt als nr 2 Mededelingen HK.
Wij hopen dat dit nummer, met een schat aan gegevens i.v.m. de
Haaltertse kantnijverheid, je zal bevallen.
Je mag zeker niet nalaten ook de Kanttentoonstelling te bezoeken
waar er tevens nog een waardevol katalogus beschikbaar is.
De tentoonstelling(zaal Klooster, Pluimstraat) loopt van 13 tot
15 mei van 10-20u.

Met genoegen kunnen wij melden dat(eindelijk!)de restauratiewerken
aan de beschermde kapel van O.L.V.van Bijstand-kerkhof-gestart
zijn.Dus,nooit wanhopen lieve mensen!

VLASMIS

Vlasmis lijkt ons, Heemkring Haaltert en Davidsfonds Haaltert, de geschikte gelegenheid om een tentoonstelling aan de kant te wijden.

Beide verschijnselen, zowel Vlasmis als kant, zijn uitermate typisch voor ons dorp. Vlas en kant hebben, elk in een bepaalde tijd en elk aan een specifieke bevolkingsgroep, werk en een zekere welvaart gebracht.

Vlasmis was in de eerste plaats een godsdienstige viering. Op die dag smeekten onze voorouders Gods zegen af over hun veldvruchten en werd de H. Laurentius inzonderheid aangeropen tegen de gevreesde vlasziekte : de brand.

Dat vlasteelt en -verwerking een belangrijke plaats innamen in de bedrijvigheid van ons volk, kunnen we afleiden uit het bestaan van een aanzienlijk aantal putten, toen verspreid over het grondgebied van de gemeente. Die putten waren niet enkel drenkplaatsen voor het vee en leveranciers van bluswater, maar werden ook gebruikt om er het vlas in te roten.

De grootste, en dus meest bekende, kregen een naam :

- de "Plas", aan de Gerre (Pontweg)
- de "Walput", op het Bruulplein (door koster A. Jooris zo pittig bezongen)
- "Sandersput", in Ede.

GESCHIEDENIS VAN DE KANT

Kant is gegroeid uit het modeverschijnsel : de boorden van het linnen ondergoed zichtbaar te laten en luchtiger te maken.

Aanvankelijk gebeurde dat door uitrafelen en borduren. Borduurwerk door uitgetrokken draden in nog steeds gekend als "open steek" of "point clair".

Hieruit zou naaldkant ontstaan zijn. Er werd niet meer gewerkt op een bestaand weefsel, maar met naald en draad werd zelfs een weefsel vervaardigd. Deze werkwijze zou eerst in Italië toegepast zijn. Op Venetiaanse portretten uit 1500 is reeds naaldkant te zien. Toch werd er ook in Vlaanderen vóór 1600 naaldkant gemaakt. Een Venetiaans patronenboek uit 1593 noemt enkele van de mooiste ontwerpen "punto fiamengo".

Kloskant zou, einde 15e - begin 16e eeuw, uit passementwerk ontstaan zijn. Omdat vlasdraad niet de schittering van goud- en zilverdraad bezit waarmee in passement gewerkt werd, moest de bekoring van het fijne geheel en de bekoorlijke tekening komen.

Deskundigen op het gebied van geschiedenis van de kant zijn het eens over het feit dat kant allereerst in Vlaanderen geklost werd. Dat kan gestaafd worden met tentoongestelde zeer oude Vlaamse kant in musea van Brugge, Brussel en Londen. Een andere vroegtijdige verschijning van kloskant vindt men in het Louvre op een schilderij van Hans Memlinc ($\pm$ 1494).

Zeker is dat toen ook van hogerhand belangstelling kwam. Keizer Karel moedigde niet alleen het kantonderwijs aan, hij zou het zelfs in bestaande scholen bevolen hebben. Kloosters en begijnhoven zullen trouwens steeds centra blijven waar kantscholen werden ondergebracht of kantwerk beoefend werd.

Venetie en Vlaanderen mogen dus zonder enige twijfel de bakermat worden genoemd, met begin 16e eeuw als "geboortedatum".

Dat Vlaanderen drie eeuwen lang terecht de eerste plaats bekleedde, zowel wat produktie als kwaliteit, perfecte uitvoering en artistieke vormgeving betref, heeft meerdere redenen :

- de sterk hiërarchische arbeidsorganisatie waardoor de vormgeving bij de fabrikanten berustte,
- de arbeidslust van onze bevolking, met daarbij een hoge beroepsfierheid,
- de kwaliteit van Vlaamse vlasdraad die nergens geëvenaard kon worden (Leie = gouden rivier = water met gunstige bacteriologische organismen),
- de talrijke en arme bevolking die noodgedwongen naar bijverdiensten uit moest zien.

Aanvankelijk werd enkel in kloosters en door hooggeplaatste dames kant vervaardigd. Vanaf het midden van de 16e eeuw werd hij, mede door de steeds maar stijgende vraag, op commerciële basis geproduceerd.

Reeds in 1590 zag het Gentse stadsbestuur zich genoodzaakt een besluit uit te vaardigen waarbij jonge meisjes, ouder dan 12 jaar, verboden werd nog kant te klossen omdat de gegoede lieden van de stad geen dienstpersoneel meer vonden. Kantwerk moet toen dus wel lonender zijn geweest.

In sociaal opzicht evolueerde de situatie van de kantwerksters nochtans allesbehalve gunstig. Toch waren precies zij, door hun werk, een enorme bron van rijkdom voor tussenpersonen en fabrikanten.

Voor de edelen was kant een statussymbool. Aan de hand van hun geschilderde portretten (door Metsijs, Rubens, Van Dyck e.a.) kunnen we de evolutie van de kantkunst volgen. De edelen betaalden enorme bedragen, en vooral uit Frankrijk en Engeland stroomden guldens ons land binnen. Die kapitaalvlucht werd geremd door invoerrechten en tenslotte door invoerverbod.

Daartoe strekten, tussen 1547 en 1660, een twintigtal Franse wetsbesluiten. Minister Colbert (onder Lodewijk de Veertiende) richtte in Alençon en Argentan kantscholen op waar gestart werd met 30 Venetiaanse en 200 Vlaamse kantwerksters. Van Engelse zijde werden in 1662 soortgelijke pogingen ondernomen : de grens werd voor kant gesloten en Vlaamse kantwerksters werden naar Engeland gelokt. De pogingen lukten maar ten dele, omdat noch de organisatie met tussenpersonen en fabrikanten, noch de kwaliteitsdraad (Leie) konden worden overgeplant.

Op die maatregelen volgde begrijpelijk een drukke smokkelwoede. Smokkel die ook aan de basis ligt van de naam "Engelse kant". Dat was ongetwijfeld Vlaamse kant, maar die kon niet onder het kwaliteitsetiket verkocht worden.

In de 17e eeuw was de kantindustrie van de Lage Landen wereldberoemd. Tijdens deze periode ontstonden de meest bekende soorten : Brusselse kant, Binchekant, Valenciennekant (in Ieper sinds 1665 geklost), Mechelse kant (vanaf 1665).

De kloskantsoorten hadden elk hun specifieke gaas of grond, waarvan de Brusselse "drochel" (18e eeuw) misschien wel de fraaiste was.

De Franse revolutie schakelde de rijkdom en de invloed van de adel en de geestelijkheid uit. Er was geen afzet meer voor kant. Temeer omdat Engeland nu de mode van luchtige weefsels, als bv mousseline, volgde.

Napoleon slaagde erin vanuit zijn hofhouding een heropbloei van de kantindustrie te bewerken.

Tussen 1815 en 1817 volgde opnieuw een dieptepunt.

De uitvinding van mechanische tule in 1819 deed Mechelse en Binchekant zo goed als verdwijnen, terwijl naaldkant zich kon handhaven.

Vanaf 1833 werd veelal katoendraad gebruikt, ofschoon de fijnste kantsoorten vlas bleven eisen.

Door verdere mechanisatie ging ook de Valenciennekant teloor, en Engelse en gekloste delen van Brusselse kant werden machinaal nagebootst.

De industriële revolutie van de 19e eeuw bezorgde veel vrouwen werk in de fabrieken waar en hoger loon uitbetaald werd. Kantwerksters die geen plaats vonden in de industrie waren totaal ontmoedigd.

Het absolute laagtepunt lag rond 1840. Er was verschrikkelijke armoede en bedelarij. Toen waren het vooral eenvoudige dorpspastoors en klooster-gemeenschappen die kantlessen inrichtten waaruit een heropbloei volgde.

In 1870 waren er alweer 150 000 kantwerksters in België.

De invoering van de algemene leerplicht in 1914 was een streep door de rekening van de kantscholen. Van dan af moesten de kinderen immers naar de "andere" school, en liep het aantal kantleerlingen (toen nog 11 853 in 144 scholen en werkplaatsen) fel terug. Het had zijn weerslag op de produktie in't algemeen, al moet gezegd dat na de oorlog de bedrijvigheid nog relatief groot was, vooral in de streek van Aalst.

Tot met de crisis van de jaren dertig Amerika en Engeland als afzetmarkten zo goed als verloren gingen en de kantindustrie er haar bevoorrechte plaats bij inschoot.

Bibliografie "La Dentelle Belge" (P. Verhaegen, 1912) ; "De Kantwerksters" (Dr. Risselin), "West-Vlaanderen" (Uitg. Meddens), "Vlaanderens Kunstnijverheid" (Dr. J. Van Herck), Katalogus (Museum voor kostuum en kant te Brussel).

KANT TE HAALERT

Haaltert was in het begin van de 20e eeuw een bloeiend kantcentrum, zowel wat het aantal fabrikanten als de degelijkheid van de talrijke werksters betreft.

Allerlei soorten kant werden er gefabriceerd, om te Brussel, Brugge, aan de kust en in het buitenland aan de man (of de vrouw) te worden gebracht. Zo ondermeer (hoofdzakelijk onder Franse benaming) : Application de Bruxelles (strikwerk op tule), dentelle de Venise (Venetiaanse kant), Luxieul (lacetkant), filetkant (stopwerk), naaldkant en kloskant (speldewerk).

Het prille begin van deze industrie is bij ons, volgens de gemeentearchieven, rond 1860 te situeren. In een schrijven van burgemeester en schepenen (1859) lezen we : "Om het bedelen tegen te gaan hebben ze een atelier opgericht om kantwerk te leren maken en tevens een commissie om draad te weven met de hand, waartoe de nodige werktuigen aan de hand gedaan". In het zelfde schrijven vragen ze de minister een toelage van 1000 fr, te voegen bij de 3450 fr per jaar door de gemeente zelf besteed.

Die kantschool heeft vele werksters gevormd en vanaf het laatste kwart van de 19e eeuw zal men het aantal fabrikanten dan ook geleidelijk aan zien groeien.

In 1889 vestigde het reeds gerenommeerde huis Minne-Dansaert, uit Brussel, zich te Haaltert in de gebouwen van St-Anna, Ekent. Een jaar later stichtte het er een kantschool om de reeds enkele jaren tanende industrie nieuw leven in te blazen en haar vroegere luister terug te bezorgen.

De invoering van de algemene leerplicht (1914) die de kinderen een breder onderwijs voorschreef, betekende echter reeds het einde van alle kantscholen. Van dan af zou het vak nog hoofdzakelijk van moeder op dochter worden aangeleerd.

Tot aan de eerste wereldoorlog kon de stad Oostende bogen op een bloeiende kantmarkt, resp. kantbeurs, waar de Haaltertse fabrikanten (o.a. het huis Em. Coppens, Ekent) hun produkten aan de man brachten en nieuwe orders boekten.

Ook nog voor de oorlog begon ene Celina De Baere, echtg. Cam. De Backer, van het Katje, kantwerk (Brussels applicatiewerk) uit te geven en beschadigde stukken te herstellen. Waarschijnlijk werkte ze tijdens de oorlog ook voor de bezetter, waardoor ze na afloop moeilijkheden kreeg en naar Canada emigreerde waar ze nog jarenlang de zaken van de Haaltertse fabrikanten behartigde.

Haar terugkeer in 1938 betekende dan ook een gevoelige inkrimping van de Amerikaanse markt.

Op de oorlog volgde, anderhalf decennium lang, een bloeiperiode, de topjaren van de Haaltertse kantbedrijvigheid. Het aantal handelaars uit die tijd., niet minder dan 37, spreekt tot de verbeelding. Hier volgen hun namen, met toenmalig adres en voor enkelen respectievelijk : eventueel opvolger(s), stichtingsjaar, geproduceerde kantsoort, afzetgebied en aantal werksters.

- Cardon, Stationsstraat
- Bogaert
- Achiel Vercruyssen, Stationsstraat
- A. Lauwereys-Bombaert, Stationsstraat, 1902
- Phil. De Luyck, Stationsstraat, nu gezusters
- Em. Van den Bruelle, Stationsstraat
- Ars. Lauwereys, Stationsstraat
- Aimé Roelandt, Stationsstraat
- EM. Brewee, Houtmarkt
- C. Scheerlinck-Lauwereys, Houtmarkt
- C. Van den Bruelle, Stationsstraat, later Willy, 1900, Lacet-strikwerk Amerika
- Clem. Van den Bruelle, Hoogstraat, later Paula en Albert, 1900, lacet-strikwerk-Rosaline, Amerika, 100
- Gust Van den Eynde, Hoogstraat, later Elza en Estelle, 1880, Venise-strikwerk, Brussel, 120
- Raym. De Meyer, Hoogstraat, later Renilde ; 1904, naaldkant, Parijs-Brussel, 50
- Gezusters De Pelsmaecker, Hoek
- Jozef De Loose, Hoek
- Jozef Van Cauwenbergh, Hollestraat, later Marie, 1906, lacet op tule, Brussel-Amerika, 50
- De Vos-De Coster, Beernaardstraat, later Anaïce
- Juff. Roskam, Katje
- Odilon Brewee, Molenstraat
- F. Scheerlinck-Pieters, Molenstraat, later Suzanne, Luxeuil-Princesse, Brussel- buitenland
- Jean Lauwereys, Molenstraat, later Maria (echtg. Vervoort)
- Raym. De Leenheer, Molenstraat, later Angèle, Anna, Albert, 1911, strikwerk, Amerika-Engeland, 300

- Kam. De Brouwer, Brulstraat, later Maria, 1907, Luxeuil en strikwerk op tule, Frankrijk-Nederland-Duitsland, 100
- P. De Bruyne, Dorp, later Irène, lacet en strikwerk
- Henri Meganck, Achterstraat
- Alb. Brewee, Achterstraat, later Frans
- Math. Grootvriendt, Achterstraat, later Maria
- Alexis Heymans, Ekentstraat
- Amédee Allemant, Brulstraat
- Miekken Van Houck, Brulstraat
- Charles Lauwereys, Brul, later Margriet
- Van Melckebeke-Bleys, Edestraat, later Marie-Therèse en Marie-Madeleine,
- Michel Gyssels-Bleys, Edestraat, later Aline
- Aimé en Albert Raes, Bosstraat

Em. Redant, Hoogstraat, 1909, Venise, Brussel-Brugge, 20

Noot : De firma's H. Meganck en G. Van de Eynde werkten aan de bruidssluier (6x5m) van prinses Josephine-Charlotte (later ook gedragen door dochter Marie-Astrid), de firma De Vos zorgde voor de samenstelling.

Met de wereldcrisis van de jaren dertig vielen Amerika en Engeland als afzetgebieden weg en stuikte de markt zo goed als ineen. Vele handelaars bleven met hun stocks zitten, stopten met de kantbedrijvigheid of schakelden op wat anders over. Wie het hoofd boven water hield moest het sindsdien heel wat kleinschaliger doen.

Tijdens Wereldoorlog II vroegen 12 handelaars (op 92 in heel Vlaanderen) de toelating om garen of zijde aan te kopen bij de Textielcentrale. Daardoor waren ze wettelijk in orde ; anderen betrouwden uitsluitend op de zwarte markt.

Na de oorlog verenigden zich vele fabrikanten in de "Kantengilde der Denderstreek", waarvan Cyr. Van de Bruelle de promotor was.

Op de Brugse Kanttentoonstelling van 1947 waren vertegenwoordigd : de firma's Ch. Lauwereys met 8, en Van den Bruelle gebr. met 4 stuks.

Heden ten dage telt Haaltert nog een respectabel aantal kantuitgevers. Kant maken is echter niet langer, gelijk vroeger, een bittere noodzaak voor vele gezinnen. Het situeert zich nu op het vlak van de bijverdienste en de vrijetijdsbesteding.

MINNE - DANSAERT TE HAALERT

In 1889, toen het huis Minne-Dansaert zich te Haaltert vestigde, had de kantindustrie nog lang niet haar vroegere standing herwonnen. De industriële situatie was in de streek zo slecht dat geen kantwerksters meer werden gevormd. Toch telde onze gemeente in dat jaar nog 13 fabrikanten en circa 800 werksters.

De Haaltertse werksters boogden op de reputatie tot de beste van Vlaanderen te behoren, en daar speelde de Brusselse firma gevat op in. Ze stichtte een jaar later een school die wijd bekend zou worden en prima krachten afleverde. Vooral "Application de Bruxelles" werd aangeleerd.

Het huis Minne-Dansaert werd voor Haaltert van een uitzonderlijke betekenis. Het wierf alle bekwame werksters aan en schakelde tussenpersonen zoveel mogelijk uit. Als aanmoediging betaalde het wekenlang een bijkomende vergoeding, tot 1 fr per dag bovenop het loon. Van dan af bleef het applicatiewerk in opgang. Er volgde een verrassende heropleving van het economische leven. In twee jaar verdubbelde het loon van de werksters. Zo bracht Minne-Dansaert in een moeilijke tijd een zekere graad van welvaart voor Haaltert en omliggende gemeenten.

De uitstraling van het huis was zo groot dat zelfs het vorstenhuis op zijn diensten een beroep deed. Onder andere maakte het een kleed in naaldkant voor prinses Clementina, dochter van Leopold II, en later voor koningin Elisabeth. Paus Leo XIII werd een kussen met fijne kant versierd aangeboden.

Op de expositie van Luik, in 1905, veroverde Minne-Dansaert de grote prijs met een waaier waarin, als synthese voor België, verwerkt waren het Koninklijk Paleis te Brussel, het Steen en de haven van Antwerpen, het Kursaal van Oostende en het Begijnhof van Brugge.

De waaier en het kleed voor prinses Clementina werden later geschonken aan het Museum voor Kunst en Geschiedenis te Brussel.

KANT te KERKSKEN

Als we over het ontstaan van de kantindustrie te Kerksken spreken komen we noodzakelijkerwijze terecht bij pastoor Van Hoeymissen, die meer dan 50 jaar lang de zieleherder was van deze parochie.

Toen Van Hoeymissen te Kerksken aankwam waren de tijden slecht en was er veel zwarte armoede in onze streek. De pastoor begreep dat zijn taak er ook in bestond het materiële welzijn van zijn parochianen te behartigen.

Hij start dadelijk een hulpplan, laat vlas kopen om het te hekelen en te spinnen, sorteert de garens en laat deze weven ter plaatse. De onderneming slaagt, en gedurende de winter 1839-1840 is er in Kerksken geen enkele arme meer die nog verplicht is te bedelen.

Vanaf 1838, echter, komen de "mekanieke garens" (mechanisch gesponnen draad) in het land, en niettegenstaande ze de handgesponnen garens niet kunnen evenaren, is hun opmars niet te stuiten. Met spinnen is niet meer te verdienen en de broodwinning der armen is opnieuw bedreigd. De pastoor springt weer in de bres.

"Ik trok naar Brussel met Jean Meganck", zo schrijft hij "om een meesteres te bekomen om de kinders te leren kantwerken en om een bureau te hebben om voor te werken". Het is dan anno 1845.

In Brussel vraagt men hem welk soort kant hij zou laten maken, met het "kussen" of met de "naillie" (naald). Hij kiest het laatste. Een meesteres krijgen ging echter niet gemakkelijk. De pastoor moest haar 2 fr per dag betalen en bovendien zorgen voor eten, drinken en logement". Ze wilden immers de kunst voor de stad bewaren", zegt hij.

Hij huurt een lokaal op de verdieping van de woning Jean Schotte-Meganck, en de kantschool is geboren.

De pastoor vervolgt zijn relaas : "Maar de granen mislukten en de aardappelen. Men zegde dan dat ik al de kinders naar het dorp trok die aan de deuren kwamen kloppen om eten te hebben. Ik vraagde dan aan mijn meid of ze voor die arme kinders zou willen koken, welke zij met liefde aannam. Ik kocht dan erweten, deed die malen voor soep en bezorgde hun het overige gedurende zeven maanden en dat aan 45 kinders".

Na verloop van die zeven maanden hebben de leerlingen het werk blijkbaar voldoende onder de knie en kan er reeds met enige winst gewerkt worden. Om de 14 dagen worden ze betaald, voor hun werk dat door het bureau (waarvan hoger sprake) hoogstwaarschijnlijk wordt opgekocht.

De pastoor schrijft hierover : "...maar wij moesten altijd de betalingen doen omtrent den noon of avond, want onmogelijk was het van hun naar de betaling op de school te houden. Aanstonds liepen ze naar huis, bovenal, toen zij een stuk van 5 franken konden mede dragen welk zij misschien nooit in huis gezien hadden, als zij enen tijd gelopen hadden, openden zij de hand, om het stuk te bezien, en dan wederom lopen tot dat zij dit aan hun ouders konden tonen en dus vreugde in huis brachten".

Na enige maanden kan Seraphina Van der Sype het werk van de "meesteresse uit Brussel" overnemen. Ze blijft nu de functie van meesteres uitoefenen en in 1874 is zij nog steeds in dienst.

Maar de zaken schijnen te goed te gaan en vanoverheidswege wil men de school "patent doen betalen". De pastoor, die nog een soort supervisie over de bedrijvigheid uitoefent en de "correspondentiën" doet, wordt samen met Seraphina op het gemeentehuis ontboden en in tegenwoordigheid van burgemeester Meganck door een "controleur" (in het Frans) ondervraagd. Niettegenstaande Seraphina verklaart zelf "werkesse" te zijn en slechts 1 frank per dag te verdienen, wordt ze als "verkoopster in garen" en "fabrikant in kanten" aangezien en wordt haar een "patent" opgelegd dat 80 fr bedraagt.

Voor de tentoonstelling van Parijs maakten de werksters van de kantschool een sjaal van 1400 (of 14 000 fr - bedrag moeilijk leesbaar). Hiermee behaalde "onzen bureau : "La Compagnie des Indes" den eersten prijs, een gouden medalie en wierd van het Légion d'honneur benoemt". Voor de tentoonstelling in Wenen werden 3 kanten klederen gemaakt. In 1873 zijn de uitgaven aan arbeidsloon van de school gestegen tot 48 000 fr.

In het gemeentelijk archief is ook een spoor van de kantschool terug te vinden. Zo wordt door de gemeente op 27 nov. 1847 aan de Arrondissementscommissaris te Aalst antwoord verstrekt op zijn brief van 18 nov. waarbij deze ambtenaar aan het gemeentebestuur een rekest van de pastoor had overgemaakt tot het bekomen van een nieuwe hulpsom vanwege de Staat ter ondersteuning van de kantschool. Van de gemeente kreeg de school waarschijnlijk niets. Het gemeentebestuur geeft toe "...dat de school reeds veel voordeel aan de gemeente heeft gebracht" maar dat noch de gemeente, noch het Bureel van Weldadigheid bij machte zijn om een geldelijke bijdrage te leveren.

Uit een andere brief vernemen wij dat avondscolen voor volwassenen geen succes hebben in de gemeente en dat zich niemand laat inschrijven omdat de wevers en de kantschool tot 9 en zelfs tot 10 uur 's avonds werken.

Anno 1856 wordt door pastoor Van Hoeymissen een huis gekocht, verbouwd en bestemd tot klooster voor de zusters die er in 1857 hun intrek nemen ; het is de huidige herberg Korlick. Waarschijnlijk is de zorg over de school geleidelijk overgedragen aan de zusters, en als deze in 1865 hun intrek namen in het nieuwe klooster aan de Beekstraat, verhuisde ook de school naar dit gebouw.

We moeten de school niet meer als uitsluitend "school" aanzien. De vrouwen en meisjes kunnen er het vak aanleren en zodra ze voldoende bekwaam zijn om bepaalde stukken te maken worden ze door de school ook vergoed.

Een ander hoogtepunt in de geschiedenis van de kantschool is opgetekend door pastoor Pringels, in 1896, en luidt als volgt : De "voel" (bruidssluijer) der prinses Henriette door de kantwerksters van Kerksen op de best volmaakte wijze vervaardigd zijnde, hebben er om hun genoegen aan de werkessen uit te drukken 5 gravinnen de parochie den 1e zondag van de vasten bezocht en aan die jonge dochters een achternoemaal geschonken, bestaande in hesp, brood, pistolees, oranjeappelen en bier aan welk gastmaal deelnamen de gravinnen d'Oultremont, Nanderburght, madame De Smet de Naeyer (chef du ministère), madame Brône en madame la comtesse de Mérode de Westerlo.

Met prinses Henriette wordt waarschijnlijk bedoeld prinses Henrica, geboren 1870, dochter van prins Filips van Maria van Hohenzollern en kleindochter van Leopold I.

De kloosterzusters bleven tot in de jaren dertig actief bezig met het "kant uitgeven".

Een andere belangrijke kantuitgeefster was Johanna Catherina Fermon (Monges Trien), in de Driehoekstraat. Ze dreef er haar handel bijgestaan door haar nichten Maria Josephine en Anna Fermon. Ze liet een schat aan tekeningen en overdrukken achter, evenals aan doorgeprikte modellen, brieven van handelaars uit Brussel, Parijs, Berlijn, benevens aanwijzingen voor haar werksters. Alles is afgestaan aan het Museum voor Volkenkunde van Gent.

Ondanks haar handicap (ze verplaatste zich met behulp van krukken) reisde "Trien" naar Brussel en Parijs. Na haar dood (1925) werd de bedrijvigheid nog een paar jaren verder gezet (tot 1928) door haar nicht Marie Fermon, echtgen. Ghysels Cyriel.

Van recentere datum (tussen de 2 oorlogen tot circa de jaren '50) herinneren we ons nog kanthandelaarster Celestina Cooman, echtgen. Florent De Geest, van Terlicht, die o.m. gedeelten maakte voor de bruidssluier van prinses Marie-Josée, zus van Leopold III.

Verder ook nog Gustaaf Meganck-Lauwereys (Driehoekstraat) bijgestaan door dochter Jeanne.

KANT te DENDERHOUTEM

Twee families drukten hier hun stempel op de plaatselijke kantindustrie :
 Muylaert (Kamslougiers) en Roelandt (Leenens).

Edmond Muylaert-Temmerman (Borrekent) gaven reeds kantwerk uit in 1890. De
 lacet werd ingevoerd uit Duitsland. Hun twee kinderen namen elk op hun eigen
 manier een deel van het bedrijf over.

De oudste zoon Charles, gehuwd met Celeste Tavernier, kocht in 1926 een
 lacetweefmachine en stichtte in de Molenstraat de eerste lacetweverij in
 België. In 1972 sloot de fabriek bij gebrek aan opvolging haar deuren.

Hun dochter Maria (Borrekent) verkoopt nog lacet aan liefhebbers, naast
 patronen voor doopmutsjes, doopsuikernapjes, enz.

Victorine Temmerman (wed. Edm. Muylaert) ging in 1919 inwonen bij haar
 dochter Elisa Muylaert-Uyttersprot en liet haar de bestaande cliënteel over.
 Ze kocht in 1936 een lacetweefmachine ter bevoorrading van de circa 100
 werksters. Dit familiebedrijf wordt thans voortgezet door André De
 Cremer-Uyttersprot, Schoolstraat.

Rufin Roelandt was gespecialiseerd in het maken van bloezen in Milan en
 Venise. De onderdelen werden uitgegeven en ineengezet door zijn nichten, de
 gezusters Roelandt (Van Oostens).

Weduwe Leontine Roelandt gaf als weduwe reeds voor 1900 fijn kantwerk uit.
 Haar 3 kinderen waren in de kostschool, wat wel op een hogere welstand wijst.
 Een dochter uit haar tweede huwelijk zette het kantwerken voort, maar
 schakelde na de dood van haar moeder over op borduurwerk.

Leokadie Roelandt, gehuwd met Jan-Baptist Souffriau (Broelers Tist, Vondelen)
 gaf eerst fijn naaldwerk en later Milan uit. Rond 1902 waren haar vier
 kinderen in de kostschool.

De mooie, met kloskantboord afgezette gordijnen die de 12 bovenramen van de
 Aalsterse Bon-Marché versieren zijn nog afkomstig van Jan-Baptist Roelandt
 die er als eigenaar zijn laatste levensjaren sleet.

Mathilde Eman bezocht de kantschool St-Anna te Haaltert. Samen met haar 4
 zussen begon zij omstreeks 1905 voor eigen rekening te werken, om later zelf
 werk uit te geven.

Na haar huwelijk liet ze de zaak over aan haar 2 zussen, Madeleine en
 Charlotte. Madeleine trouwde met Van Vaerenbergh. Het zijn hun twee zoons
 die thans het bedrijf uitbaten. Ze maken Venise, applicatie op tule en
 Princesse. Ze verkopen aan souvenirwinkels.

Romain Van Vaerenbergh en broer Karel leverden in 1965 nog regelmatig
 Brusselse kant aan de luxe-winkelzaak Saks in New-York. Later werd het
 afzetgebied gevormd door de vele kant- en souvenirwinkeltjes in Brussel,
 Brugge en aan de kuststreek.

De kantwerksters, in 1975 nog een 80-tal in Denderhoutem en omstreken, maakten voor het bedrijf napjes, tafellakens, zakdoekjes en servetten. Ze waren tussen de 60 en de 80 jaar oud en opvolgsters hadden ze niet.

Voor de Brusselse kant werd als basismateriaal witte katoen gebruikt.

Tijdens de wereldoorlog II vroegen vier fabrikanten van Denderhoutem de toelating om garen of zijde aan te kopen bij de Textielcentrale :

- Roelandt, Vondelen
- J. Van Vaerenbergh, Ninoverstraat
- De Kock-Segers, Borrekent
- E. Van Vaerenbergh, Terlindenstraat.

KANT TE HELDERGEM

Dat ook Heldergera een lange tijd bedrijvig was in de kantindustrie lezen we in het Kerkarchief van deze gemeente, voornamelijk de bijdragen van pastoor De Maeyer.

Vanaf het jaar 1842 gingen verschillende meisjes en ouders openlijk bedelen, want de armoede was algemeen. Daarom werd Evariste Van Puymbroeck uit Beveren-Waas, uiterst bedreven in alle kantwerk, gevraagd de leiding van een pas gestichte kantschool op zich te nemen.

Algauw lieten meisjes uit alle huizen van de parochie zich inschrijven. Ze leerden er, behalve godsdienst, lezen en schrijven, vooral kantwerken, wat de ouders na afloop van tijd een zekere welstand bezorgde. Evariste stierf in 1847, amper 38 jaar oud.

Toen kwam Nathalie Hofkens, uit Nieuwkerke-Waas. Haar voorgangster had 65 meisjes in de kantkunst opgeleid, zij zou de 100 halen. Ze leidde de school tot in 1853 en overleed in 1865 aan de leeftijd van 48 jaar.

Ook Constantia De Maeyer, zus van de pastoor, gaf les aan dezelfde school.

In 1853 werd een klooster opgericht waar de zusters de kantlessen verder bleven uitbouwen tot in 1865.

Nog uit het Kerkarchief van Heldergera :

"Vool van O.L. Vrouw.

In het jaar 1915 hebben de bloemenmaaksters van Heldergera besloten uit eigen beweging, zonder enige vergoeding, een vool te maken voor het beeld van O.L. vrouw. Zij hebben een omhaling gedaan bij alle parochianen om daarmee Catherina Fermon, bloemenuitgeefster van Kerksen, te betalen voor het maken van de tekening, voor het steken, het stekken, het garen en de tule der vool. De vool was klaar op 15 november 1915 en na Catherina betaald te hebben bleef er nog 5,25 fr over, die gebruikt werd voor een H. Mis en een kaars ter ere van O.L. Vrouw, ter intentie van al degenen die iets voor de vool gegeven of er aan gewerkt (hebben) hadden".

Hier volgen de namen van de werksters : 171

Allaer Nathalie, Romanie, Odile en Emilie

Andries Mathilde

Backaert Mathilde en Leopoldine

Beirlamon Marie

Bogaert Berlinde

Brackman Marie en Filomena

Brynaert Pelagie

Brusselman Leopoldine

Barbieux Julie

Beerens Victorine
De Cock Emma, Elisa, Clementina en Alice
De Jonghe Leontine en Marie
De Leeuw Leontine, Felphine, Marie, Angélique, Rosalie, Elisa, Victorine
De Noos Rosalie
De Neve Joanna
De Pauw Jeanette, Irma en Cecile
De Pelsmacker Magdalena
De Rycke Marie
De Sadeleer Elisa en Amandine
De Sterck Josephine
De Smet Florence en Zoë
De Troyer Elisa, Josephine, Orteline, Odile en Sidonie
De Vulder Marie, Emma, Emerence, en Valentine
De Wetter Pharaïlde, Eulalie, Rosine en Marie
D'Haese Thérèse
D'Haeseleer Rachel en Marie
D'Hocker Louise, Victorine en Philomena
De Swaef Sylvie
Callebaut Irma en Emilie
Coppens Roumanie, Rosalie
Colens Mathilde
Daems Elodie
De Backer Jeanette en Eugénie
De Cooman Delphine
De Court Leontine en Elodie
De Koker Hortence
Hanssens Maria en Emilie
Lauwaert Delphine
Lievens Elodie, Cesarine, Leontine, Irma, Romanie, Bertha en Melanie
Maesschalck Valentine
Rynaert Marie
Matthys Amandine, Odile, Emilie, Elisa, Theresia en Mathilde
Meganck Eugénie
Raes Melanie
Gossye Amélie, Magdalena, Cesarine

Haesaert Marie, Marie, Rosine, Valentina, Henriette en Nathalie
 Groebbens Maria, Valentine, Jeanette, Justine, Marie en Margriet
 Govaert Marie
 Jacobs Elisa, Hortence en Maria
 Goossens Bertha
 Haegeman Elise en Maria
 Hespels Julie, Marie, Elodie en Valentine
 Heyndrickx Leonie
 Laureys Marie en Barbara
 Stevens Rosalie
 Van de Wiele Barbara
 Schouppe Pauline, Victorine en Sylvie
 Temmerman Malvine en Amelie
 Van Impe Pauline
 Sonck Clementine
 Van Dreissche Emerence
 Van Durm Marie, Mathilde en Clementine
 Van den Dooren Isalie
 Van Nieuwenhuyse Elodie
 Van den Steen Pelagie
 Van de Wiele Maria, Celine, Maria en Caroline
 Troch Maria en Leontine
 Pardaens Alice, Rachel, Irma en Julie
 Temmerman Valentine, Celeste, Hortence, Victorine en Emilie
 Volckaert Gerardine en Philomena
 Vijverman Philomena
 Van Boven Marie
 Van Liedekerke Marie, Julie, Leopoldine, Elisa en Elodie
 Van Damme Coleta en Clementine
 Van der Hoeven Cedile en Irma
 Van Caeneghem Rosalie

Uit de bloeiperiode tussen de twee oorlogen onthouden we de naam Julia
 Antheunis, Hallebaan, 28. De firma werd gesticht in 1921 en werkte tot in
 1930. Ze produceerde Venise voor ene Menschaert uit Burst, en stelde tot 75
 vrouwen te werk.

KANT op TERJODEN

"Het KATTEFABRIEK"

Waarschijnlijk op het einde van de voorgaande eeuw werd er in de Driesstraat (Landries) Terjoden een fabriekje gebouwd, gedeeltelijk passementerie en gedeeltelijk werkplaats voor kantwerksters ("blommenwerksters").

De oorspronkelijke eigenaar was waarschijnlijk een zekere meneer Le Havre, van Duits-Joodse afkomst, wonende te Brussel en die niet uit de oorlog terugkeerde.

De echtgenoten Charles-Louis Verhoeven-Mertens ("Chalekes") hielden bij afwezigheid van de eigenaar het fabriekje in bedrijf. Ze maakten kant en lacetwerk.

Georgine De Schrijver en Celina Van Der Spiegel waren er, wat men toen noemde, "mestes". Er waren een veertigtal atelierwerksters naast een nog groter aantal thuiswerksters, vrouwen van Welle, Denderhoutem en Nieuwerkerken. Men produceerde voornamelijk lacet, in mindere mate het echte naaldwerk.

Tijdens de oorlog '14-'18 lag het bedrijf volledig stil, maar "Chalekes" en nog een paar burensponnen er, in het geheim en voor eigen rekening, wol, die normaal moet ingeleverd worden bij de Duitse bezetters. Omdat de eigenaar niet uit de oorlog terugkeerde werden de goederen later aangeslagen.

"Chalekes" woonden nog enkele jaren juist naast de vroegere werkplaats en gaven nu zelf kant uit aan thuiswerksters.

"De SILBOO'S"

Ook in de Driesstraat (nu huis en vroegere werkplaats van Alb. De Kerpel), schuin tegenover "Het Kattefabriek", was nog een andere fabriek van passementerie en lacetwerk : Silboo. Later werd het een ververij. De eigenaar was een zekere Croisier. Een vijftiental vrouwen in atelier en een ongekend aantal thuiswerksters maakten er kant. Er werd ook machinaal geborduurd.

Georgine DE SCHRIJVER, echtgen. Frans Francx

Bezocht als tienjarige dagelijks de kantschool van St-Anna te Haaltert en vond later werk op Terjoden, in "Het Kattefabriek" reeds genoemd. Ze was er "mestes", deelde het werk uit onder de meisjes en maakte tussendoor ook stalen.

Na de oorlog, omdat het bedrijf niet opnieuw op gang werd gebracht, begon ze zelf kantwerk uit te geven, dit in onderaanneming van de heer Romain Eeman uit Welle. Het afzetgebied van deze laatste lag voornamelijk in Amerika waar hij een broer wonen had.

Georgine woonde toen in de huidige Ninovestraat en stelde in de bloeiperiode niet minder dan 40 meisjes te werk die uitzonderlijk flink werden betaald. Ze mochten, samen met haar, hun prijs helpen maken.

Toen de broer van Romain Eeman in Amerika overleden was liep het aantal bestellingen gevoelig terug. Met de laatste wereldoorlog lag de bedrijvigheid helemaal stil.

Na de oorlog trachtte Georgine, met behulp van een dochter, de zaak weer op gang te brengen. Dat lukte aanvankelijk doordat Amerikaanse soldaten vaak een of ander kunstwerkje (vooral zakdoekjes) naar huis meenamen. Toen die soldaten echter voor goed vertrokken waren verloor ze de voornaamste van haar afzetmogelijkheden, en als dan haar dochters voor een vaste betrekking opteerden legde ook zij er het bijltje bij neer.

Dochter Lea (Ninovestraat) zou later de bedrijvigheid opnieuw beginnen (tot circa 1940). Haar 35 werksters produceerden, gelijk ten tijde van haar moeder, voornamelijk Venise, Milan en platte lacet, met afzetgebied in Amerika.

Mw. Van Der Veken (Elisa Ghysels) gaf voor de oorlog '14-'18 lacetwerk uit, voornamelijk Veniselacet en kaplacet. Het bedrijf was gevestigd in de Driesstraat, in de vroegere werkplaats Silboo.

Later bouwde het echtpaar een nieuwe werkplaats voor passementerie en kantwerk, eveneens in de Driesstraat, en er samenwerkend met het echtpaar Albert Raes-Cardon. Het aantal werksters varieerde volgens de bestellingen. In de bloeiperiode liep dit op tot 300, waarvan er een tiental in de werkplaats zelf actief waren.

Ze produceerden vooral bedspreien, sierstukken en kantstroken voor gordijnen, "de Bloem van't dorp" genoemd. De voornaamste afnemers waren :

1. Kramers uit Waasmunster (50 stuks per week),
2. een Amerikaan voor gordijnstroken, en
3. het z.gn. "Groothuis" te Brussel.

Aanvankelijk werd alles in het wit uitgevoerd, maar later kwam er meer vraag naar écru. De werksters verdienden 0, 50 fr per uur.

Dochter Margriet Van Der Veken gaf later zelf werk uit, maar dan vervaardigd met een ander materiaal en uitsluitend bestemd voor de kledingsector. Het gewone lacetlint werd vervangen door schuindraadlint, geknipt uit dezelfde stof als het kledingstuk. Het ging vooral om rouwkleding.

Maria De Trover (nu 90 jaar oud), afkomstig van Denderhoutem, leerde van haar moeder het naaldwerk en begon tijdens de oorlog '14-'18 zelf kant uit te geven bij haar thuis. Het was een familiebedrijfje van een moeder met haar drie dochters, waarvan Maria als oudste de spil was. Er werden ook nog enkele werksters aangeworven.

Ze werkte voor een Duitse dame te Brussel, voornamelijk Milan. Maria legde de weg naar Brussel meermaals te voet af. Om controle te ontlopen (het was oorlog) naaide ze haar onderrok vol met de te leveren stukken, en verborg terugkerend de in Brussel gekochte garens op dezelfde plaats.

Ze leverde naaldwerk aan een zekere heer De Weven en Milan aan meneer Lefèvre, allebei eveneens uit Brussel.

Binst de oorlog trad Maria in het huwelijk en vestigde zich op Terjoden waar ze nog verschillende jaren naaldkant uitgaf en enkele vrouwen te werk stelde.

Dichtbij het station van Haaltert, in de Stationsstraat, heeft een zekere Jeanette, afkomstig van Aalst, voor de eerste WO lacetwerk en Milan uitgegeven. Ze werkte voor meneer Lefèvre uit Parijs.

Uit het orgaan van de FEDERATIE VOOR TOERISME IN OOST-VLAANDEREN
27e jaargang nr 6 november-december

In 1846 telde de provincie Oost-Vlaanderen niet minder dan 229 kantwerkscholen, verspreid over 181 gemeenten en met in totaal bijna 17 000 leerlingen. Dit betekent dat zowat twee derden van de gemeenten een kantwerkschool bezaten en dat één vijfde van de Oostvlaamse meisjes tussen 5 en 12 jaar school liepen. De ontwikkeling ging nog steeds in stijgende lijn, tot er in 1856 ongeveer 20 000 meisjes werkten in 465 werkplaatsen. Alleen al in Gent waren er 34 kantscholen met ongeveer 1800 leerlingen. In gebieden die minder goed voorzien waren van scholen, zoals het land van Aalst, werd de kennis van het kantwerk overgedragen van moeder op dochter.

Opmerkelijk voor enkele dorpjes in dit gebied is wel dat ook de jongens leerden kantklossen. In de omgeving van Aalst heeft de kantwerkerij als typische huisnijverheid trouwens het langst standgehouden. Nog in 1896 waren 13 % van de vrouwelijke bevolking daar kantwerksters. Daarop volgde het arrondissement Dendermonde met 6,5 %. Belangrijke centra waren toen ook nog Aalter, Beveren-Waas, Temse, de omgeving van Deinze en Sint-Niklaas.

Talrijk waren echter de minder fraaie kanten van het beroep. Negentiende eeuwse rapporten over de kantscholen spreken herhaaldelijk van schandalige exploitatie van de kinderen door hun ouders of door kloostergemeenschappen. Niet zelden werd hiervoor het argument gebruikt dat de jeugd door een nuttige bezigheid behoed werd voor zedenbederf. De alleenstaande kantwerkster op het platteland was dikwijls gebonden aan de ondernemers, de koopvrouwen of de "uitgevers" van werk. Deze verdeelden het werk, betaalden in eigen naam of in opdracht van de veelal Brusselse ondernemers voorschotten in de vorm van garen, geld, levensmiddelen of goederen, waardoor de werkster soms levenslang niet maar uit de schuld raakte. In de hoop steeds nieuw werk te zullen krijgen, verkoos ze dikwijls een geringer loon boven totale werkloosheid. De misbruiken waren dan ook legio. Rond 1910 werd het geval genoemd van een kantwerkster te Beveren-Waas die twee jaar lang voor de koopvrouw moest werken ter afbetaling van enkele meters stof die ze voor het communiefeest van haar dochter gekocht had.

Een beter houvast kregen de plattelandsarbeiders toen zich initiatiefrijke ondernemers in hun midden kwamen vestigen. Bekend is de inplanting van het Brusselse huis Minne-Dansaert op het einde van de negentiende eeuw te Haaltert, waardoor dit dorp een levenskracht kreeg die zich over de hele streek uitspreidde.

In het laatste kwart van de negentiende eeuw was de bloeitijd van de kantindustrie echter al voorbij. De meeste kantwerkscholen waren omstreeks 1914 verdwenen, mede door de wet op de leerplicht die voortaan voorzag in behoorlijk onderricht, ook voor meisjes. Veranderingen in de mode en de concurrentie van de mechanisatie versnelden de ondergang. Het bleek dat de lonen van de gespecialiseerde kantwerkster nog veel lager waren dan wat fabrieksmeisjes konden verdienen. Vandaar dat in Sint-Niklaas en in Geraardsbergen de kantnijverheid volledig teniet ging ten gevolge van de opkomst van sigarenfabrieken. Hetzelfde gebeurde te Eeklo, waar meer te verdienen was in de ateliers voor bewerking van konijnenvellen; en in Hamme ten gevolge van de opkomst van de tapijtfabrieken.

In Gent, Temse, Waarschoot, Aalst en Oudenaarde gaven de spinnerijen en weverijen de doodsteek aan de kantwerkerij. De zegevierende massabeschaving in de periode tussen de twee wereldoorlogen liet helemaal geen plaats meer aan het aloude handwerk. Thans zijn er nog slechts enkele kantscholen en -werkplaatsen overgebleven. Als de belangstelling voor het vervaardigen van kant vandaag weer groeit, dan situeert deze zich opnieuw - zoals vierhonderd jaar geleden bij de bakermat van de kantproductie - in het kader van de vrijetijdsbesteding.

Een greep uit het
HAALERTSE KANTJARGON

- Traceren : dubbel garen (nr 60) met zeer fijn (nr 170) vastleggen op omtrek.
- Bek : top van een bloemblaadje.
- Plat : knoopsgatsteek
midden in de bek wordt een ijle root gelaten.
- Klouwerken (klavertje) : 4 holletjes in een bek of 4 oogjes plat.
- Forisj (in de bekken) : ijle oog met steek plat.
- Klisjken : stokje met tandje aan.
0-klisjken : in plaats van tandje aan beide zijden een 0.
- Bordier'n (borduren) :
  1. Vier of meer draden als leidraad overnaaien
  2. 0-kes : dubbel borduren
  3. Poentje (puntje) leggen : streepje tussen 2 bekken
- Gaas : door weg en weer te naaien.
- Troljen (tralie) : draad telkens opnemen en overleggen.
- Knoebbelkesgaas : gaas met knebbeltjes.
- Grond mouken mee melekes (molentjes) en klèjersteken (klaarsteken).
- Koekskesplat : plat met klein fantasietje.
- Omber : luchtiger plat om schaduweffect te bekomen.
- Modesties : (klemtoon op o) om vóór een décolleté te dragen van het Engels : Modesty.
- Bert : grote vierkantige kol.
- Kanisj : rootje plat met enkele root forisj.
- Kèrfken (korfje) : vanonder 3 oogjes en daar 2 steken op.
- Entre deux : tussenstuk (band).
- Volang (volant) : als onderste boord van een kleeed.
- Sèng (cent) en halve Sèng.
- Viskes.
- Boerkes.

HOE EEN KANTSTUK ONTSTAAT (ONTSTOND)

---

1. Het Dessin : Het is de fabrikant die het ontwerp tekent of laat tekenen op "bulle à piquer", een soort ruw geelachtig papier.
2. Prikken of Perforeren : om na "uitwrijven" meerdere exemplaren van het ontwerp te bekomen. Gebeurde aanvankelijk met de hand, later machinaal.
3. Uitmrijven : op blauw papier, vroeger met poeder, nadien met een soort drukinkt aangelengd met "White Spirit". Zo ontstaat het patroon. Onmiddellijk na het uitwrijven wordt het patroon een tijdje op de warme kachelplaat gelegd om de kleurstof beter te laten inbijten.
4. Uitsnijden : het patroon wordt volgens de motieven in meerdere stukken gesneden en aan de thuiswerksters bezorgd.
5. Thuiswerksters : vervaardigen één of meerdere exemplaren van eenzelfde motief.
Rekwisieten : garen (volgens dikte genummerd), naald (resp. kloskussen), patroon, stukje blauw papier met gaatje (om tegen vervuilen te beschermen), soms "ordinaal" (bokaal met water waarin enkele druppels zwavelzuur).
6. Aaneenzetten : in het atelier van de fabrikant worden de afgewerkte motieven weer samengebracht om het oorspronkelijke ontwerp te bekomen.

DE KANTWERKSTER (rond de eeuwwisseling)

De beste en meest gespecialiseerde werksters werkten meestal in een atelier onder rechtstreekse controle van hun werkgever. Die kon niet zonder hen, en daardoor werden ze ook beter betaald (per dag).

Gewone werksters bleven meestal tot hun 20e jaar op de kantschool.

Om toeristen te lokken werkten enkele gespecialiseerden in een klein atelier van de kantcentra.

In de omgeving van Aalst leerden ook vele jongens kant klossen.

Het aanleren :

Gebeurde oorspronkelijk van moeder aan dochter, vandaar een beperkte specialisatie. Vanaf 1900 in kantscholen. Of, waar weinig kantscholen waren, toch nog langs moeder om, zoals in de streek van Aalst. Met de kantscholen kwam er ook een grotere spreiding van de kantsoorten. Vanaf 1840 heerste er een schrijnend pauperisme. Plattelandspastors lieten de kloosterlingen weer kantscholen oprichten.

In 1851 telde Oost-Vlaanderen 369 scholen-werkplaatsen, waarvan 53 beheerd door priesters, 65 door kloosters, 218 door particulieren en 7 door de gemeente. Samen goed voor 17 171 werksters en leerlingen.

In 1901 viel dat aantal terug op 1760 leerlingen en 600 thuiswerksters voor kloosters.

Het Loon :

Rond 1900 verdienden bekwame kantwerksters veel minder dan de meeste ongeschoolde fabrieksarbeidsters, terwijl handelaars aanzienlijke winsten maakten, soms tot 450 %.

De tussenpersoon bepaalde over het algemeen het loon van de werksters. Het hing grotendeels af van de heersende concurrentie tussen de "facteurs". De tussenpersoon maakte winst op het garen, en het loon dat hij uitkeerde grensde vaak aan uibuiting. De werksters waren aan hem gebonden door uitbetaalde voorschotten.

De fabrikant trachtte enkel zo goedkoop mogelijk kantwerk binnen te krijgen, maar toonde nooit enige interesse voor het verschuldigde loon. Kloosters verdienden 10 tot 15 %, tussenpersonen 25 tot 35 %, plus winst p de verkoop in de winkel en op het garen.

Voor fabrikanten lag het procent nog heel wat hoger.

Een goede werkster die 13 uur werkte, kwam aan zowat 1,75 fr. per dag. (Een brood van 2 kg. kostte toen 0,45 fr.)

ALLERLEI

Vroeger moesten keuze en ontwerp van tekening beantwoorden aan de mode zoals Parijs die dicteerde. Soms werden peperdure Parijse tekeningen gekocht die dan nog moesten aangepast worden omdat ze onuitvoerbaar waren met kant.

De kanthandelaar (of fabrikant) koos de soort kant waarin het ontwerp moest worden uitgevoerd. Er was keuze tussen naaldkant, samengevoegde kloskant of een mengeling van duchesse en naaldkant. Hij duidde ook de delen aan die meer moesten uitkomen en welke meer op de achtergrond moesten blijven (erg belangrijk, want het bepaalde het uitzicht van het kantwerk).

Vervolgens koos hij de kantwerksters en bepaalde welk deel van het werk zij zouden uitvoeren. Ofwel vertrouwde hij heel het ontwerp toe aan tussenpersonen.

De meeste handelaars woonden na 1900 op het platteland en hadden rechtstreeks contact met de werksters. Een paar woonden in de stad en hadden een atelier. Bijna allen werkten via tussenpersonen, zg. "facteurs" of "factoressen".

Zowel handelaars als fabrikanten en tussenpersonen moesten over kapitaal beschikken, want vooral bekwame werksters die aan tijdrovende stukken werkten moesten voorschotten worden uitgekeerd.

Fabrikanten die ook in detail verkochten hadden doorgaans een goedgelegen winkel in de grootstad, relaties met Amerika en Parijs, en vaak ook een zaakgelastigde of bijhuis. Tenslotte hadden ze meestal een aanzienlijke voorraad. Veranderde de mode, dan bleef de fabrikant niet zelden met zo'n voorraad opgescheept zitten.

In 1912 bestond er geen binnenlandse afname van kant. Wel buitenlandse vooral Frankrijk en Engeland.

Kwaliteitskant ging naar Parijs, minder mooie of stuntelig uitgevoerde naar Amerika, Rijselse kant naar Holland, Valenciennes naar Bailleul, Anjou en Touraine.